

INSPIRATIE UIT KLEINE ERGERNISSEN

door

A. Verduin

Wat betreft bijdragen van de lezers is het CB dit jaar aan de magere kant geweest. Bovendien kwan de grote neederheid van die bijdragen van maar enkele auteurs, waaronder drie oud-redacteuren van het CB! Toch wel een beetje een ergerlijke toestand, vindt U ook niet? Daaron heb ik ne maar eens achter de pen gezet. Ik moet wel, want anders zou U zich te gemakkelijk achter mij kunnen verschuilen. Een wisselwerking tussen U en mij dus, alleen dat wisselen hè, dat is de moeilijkheid.

Een tweede kleine ergernis die mij veel inspiratie heeft gegeven, is het feit dat er zoveel soorten zijn beschreven die ik in het mij ter beschikking staande materiaal naar niet goed kon herkennen of erkennen, terwijl anderszins dit materiaal vormen bevatte waarbij ik naar geen goede naam kon vinden. Naarmate de verzameling en de, nog altijd zeer bescheiden, kennis groeide, kreeg ik

steeds meer het gevoel dat de oorzaak van deze kleine ergernis wel eens niet in de eerste plaats bij mij gezocht moest worden, of bij de beperkte omvang van het ter beschikking staande materiaal, doch dat de betreffende tak van wetenschap, de systematiek van de recente Europese mariene malacofauna, wel eens niet zo solide zou kunnen zijn als ik altijd had gedacht. Was bijvoorbeeld het feit dat we het wat betreft enkele algemeen voorkomende vormen van het genus Rissca nog altijd met de al stokoude monografie van Schwartz von Mohrenstern moesten doen, niet eerder een teken van onkunde dan van degelijke kennis?

Om aan alle twijfel een einde te maken, wilde ik de verzameling van Schwartz von Mohrenstern wel eens zien. Dat kon, omdat Dr. Gittenberger zo vriendelijk was de betreffende delen van de verzameling naar het Leidse museum te halen, waar ik ze kon bekijken. Veel wijzer werd ik daar niet van, integendeel. Het materiaal leek even chaotisch als het mij al bekende, en ik begreep niet hoe Schwartz daar de in zijn monografie tot uitdrukking gebrachte orde in had kunnen zien. Zo kwam de gedachte op dat ik naar eens een poging moest doen zelf het nu zo overvloedige aanwezige materiaal zinnig te ordenen. Hoewel ik intussen zeer ruim in mijn vrije tijd was komen te zitten, heeft me dat bijna een jaar gekost.

Veel dank ben ik verschuldigd aan mijn mentor, Dr. Gittenberger, die me wees op de noodzaak op de hoogte te zijn van moderne inzichten over soort en soortvorming. De boeiende literatuur hier over leverde meer op dan alleen wat kennis van de patronen volgens welke de natuur werkt. Heel duidelijk begon mij voor ogen te staan dat, hoe chaotisch het te ordenen materiaal er op het eerste gezicht ook mag uitzien, er een intrinsieke ordening in aanwezig móét zijn. Een ordening die een direct gevolg is van de aan de soortvorming ten grondslag liggende natuurlijke processen, en die deze processen dan ook weerspiegelt. Het is de taak van de systematicus om die ordening te vinden, of althans zo goed mogelijk te benaderen. Natuurlijk heeft U gelijk als U vindt dat ik zojuist een open deur intrapte. Maar toch is wat ik schreef heel iets anders dan in de systematiek veelal gebruikelijk was, en vaak nog is. Want die systematiek beperkte zich gewoonlijk tot het vastleggen (beschrijven en benoemen) van de levensvormen die de onderzoeker tegenkwam. Een typisch voorbeeld is het werk van F. Nordenskiöld, dat kennelijk is gebaseerd op een overheersende behoefte elke vorm, elke variant te beschrijven en te benoemen. Op zichzelf een oirbare en vaak ook nuttige bezigheid, die echter niets gemeen heeft met het zoeken van de intrinsieke ordening. Dat beide principes in tal van gevallen toch tot een identiek resultaat leiden is uitsluitend een gevolg van het feit dat tal van soorten erg constant zijn, en bovendien gemakkelijk herkenbaar. Maar zodra het variabele of moeilijk te herkennen soorten betreft, leiden beide principes veelal tot geheel verschillende resultaten. Ook dat zou nog niet zo erg zijn, ware het niet dat aan de presentatie van deze resultaten naar al te vaak niet is te zien welk principe eraan ten grondslag ligt. In beide gevallen worden immers dezelfde nomenclatorische regels gebruikt, en met de begrippen soort, ondersoort en variëteit gewerkt. Het verschil ligt daarin dat deze begrippen in het ene geval weinig diepgaande visuele waarnemingen weerspiegelen, en in het andere geval een intrinsieke biologische ordening. Juist om deze verwarring te voorkomen, dient men ze tegenwoordig nog maar uitsluitend in deze laatste zin te gebruiken. Het oneigenlijk gebruik ervan heeft Nordenskiöld heel wat kritiek opgeleverd!

In het bovenstaande ligt de nadruk min of meer opzettelijk op taxa van de laagste niveaus. Natuurlijk moet er ook op het niveau van de genera, families enz. een intrinsieke ordening bestaan, naar het opsporen daarvan is veel moeilijker omdat het daartoe benodigde fossiele materiaal vrijwel nooit in voldoende omvang ter beschikking staat. Maar zelfs indien al deze verbanden bekend waren, zou nog een grote mate van willekeur onvermijdelijk zijn bij het maken van een indeling in genera, families enz. Om deze redenen is het vaak gebruikelijk praktische aspecten bij zo'n indeling te laten prevaleren. Niet teveel, maar zo mogelijk ook niet te weinig soorten in een genus; niet al te grote verschillen tussen de soorten van een genus. Een zalig terrein voor systematische knutselaars, maar van zeer beperkt wetenschappelijk belang.

Uit het voorgaande mag worden afgeleid dat we, in het bijzonder wat betreft de moeilijk herkenbare of zeer variabele soorten, vaak nog maar zeer weinig weten van de intrinsieke ordening. In veel gevallen zal deze ordening verregaand aan de hand van de schelpen kunnen, of soms zelfs moeten worden opgespoord. De schelp is immers niet alleen drager van een aantal belangrijke kenmerken doch doch is tevens gewoonlijk het enige deel van het dier waarop de onderzoeker in grote aantallen, afkomstig van vele vindplaatsen, de hand kan leggen. Het komt er zodoende op neer dat men een voldoende aantal schelpen van een voldoende aantal vindplaatsen als het ware als een puzzel kan beschouwen, waarbij het de kunst is zoveel van de intrinsieke ordening op te sporen als er in het beschikbare materiaal verborgen zit. Een soort zoekplaatje dus. Veelal geen gemakkelijke taak; het benodigde materiaal moet worden bijeengebracht, de bestudering is uitermate tijdrovend en vraagt veel van het doorzettingsvermogen, en het resultaat moet ordelijk worden gerapporteerd. Bij dat alles moet men nog maar afwachten of er werkelijk iets uitkomt. Maar toch, voor ijverige malacologen die graag puzzelen een uiterst boeiend en vruchtbaar arbeidsterrein. Mijn ervaring is dat elk onderwerp dat men aanpakt wel wat oplevert, en dat het onderzoek noezamer is, en tot een minder bevredigend resultaat leidt, naarmate de schelp minder kenmerken bevat. Specialistische kennis van de literatuur is meestal niet van veel belang, omdat er op dit gebied nog zo weinig gedaan is. Vaak gaat het alleen maar om de juiste namen bij de presentatie van het resultaat. Hoewel het erg nuttig is ervaring met verzamelen te hebben, is het bezit van een uitgebreide verzameling al evenmin noodzakelijk indien er reeds voldoende materiaal toegankelijk is in privé collecties en musa. Weliswaar is museumbezit voor particulieren gewoonlijk minder goed toegankelijk, maar voor serieuze onderzoekers is daar toch nog wel eens wat op te vinden. Onderwerpen zijn er genoeg. Zelfs op het beperkte gebied der recente Europese mariene malacologie ligt nog voor jaren werk. Wel betreft dit vaak de kleinere soorten, zodat het gebruik van optiek onvermijdelijk is. Maar ook op andere wijze valt er nog veel nuttig werk te verrichten. Niets let U om in zoveel mogelijk verzamelingen te gaan zoeken naar werkelijk zeldzame soorten, en het aanwezige materiaal te catalogiseren. Ook is er nog veel behoefte aan het opsporen en catalogiseren van type materiaal of, zo dit ontbreekt, van materiaal van type localiteiten. Dit laatste zou trouwens best een aardig onderwerp van een eigen collectie kunnen vormen! En wat dacht U van het nut van het inventariseren van bestaande collecties wat betreft aanwezige soorten, herkomst, aantallen, toestand en dergelijke. Werk genoeg dus op malacologisch gebied. Genoeg ook om wagonladingen CB te vullen.